

УДК 621.396.7(477):[347.942:341.322(470+571)]
DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2026.1.25>

Іван ЦИПЕРДЮК

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю,
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»,
zduk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0940-5066

ПРОЄКТ «ФІЛЬТРАЦІЯ» УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ РАДІО «СВОБОДА»: ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ РОСІЙСЬКИХ ОКУПАНТІВ

Стаття присвячена вивченню роботи українських журналістів щодо документування злочинів російських окупантів, для того щоб у перспективі міжнародне юридичне правосуддя мало вагомий правовий підстави ухвалити рішення на користь Української держави та її громадян – жертв воєнної агресії. Метою наукової розвідки є аналіз проекту «Фільтрація» української служби радіо «Свобода» як унікального зразка послідовної, багаторічної підготовки матеріалів, у яких зафіксовано численні випадки вбивств і катувань цивільного населення та полонених військовослужбовців на тимчасово окупованих Росією територіях Півдня України та в російських тюрмах. Стаття базується на дослідженні матеріалів, репортажів, інтерв'ю журналістів української служби радіо «Свобода» в межах проекту «Фільтрація». Проект «Фільтрація» відрізняється від окремих журналістських розслідувань тим, що матеріали для його поповнення з'являються систематично. Так, із квітня 2022 року до жовтня 2025 в рамках проекту було підготовлено близько ста публікацій, аудіо та відеоматеріалів. Основну роботу в ньому проводять журналісти редакції «Новини Приазов'я» української служби радіо «Свобода», які стали хронікерами війни, документуючи воєнні злочини через безпосереднє спілкування з потерпілими. Практична цінність дослідження полягає в тому, що проаналізований досвід української служби радіо «Свобода» може стати корисним для вітчизняних медіа як досвід реалізації аналогічних проектів, що послідовно розкривають систему воєнних злочинів окупантів. У науковій розвідці вперше розглянуто унікальність проекту «Фільтрація», який за потреби можна використовувати також як фактологічний матеріал для кримінальних проваджень за скоєні злочини проти українського народу та держави.

Ключові слова: проект «Фільтрація», українська редакція радіо «Свобода», журналістське розслідування, документування, воєнні злочини.

Ivan Tsyperdiuk. THE “FILTRATION” PROJECT OF RFE/RL'S UKRAINIAN SERVICE: DOCUMENTING THE CRIMES OF THE RUSSIAN OCCUPIERS

This article is devoted to the examination of the work of Ukrainian journalists in documenting the crimes of the Russian occupiers so that, in the future, international justice may have solid legal grounds for ruling in favor of the Ukrainian state and its citizens, the victims of military aggression. The aim of this scholarly study is to analyze the “Filtration” project of RFE/RL's Ukrainian Service as a unique example of the consistent production of materials over many years documenting numerous cases of murder and torture of civilians and prisoners of war in the territories of Southern Ukraine temporarily occupied by Russia and in Russian prisons. The article is based on the study of materials, reports, and interviews by journalists of RFE/RL's Ukrainian Service as part of the “Filtration” project. The “Filtration” project differs from individual journalistic investigations in its systematic production of materials. Thus, from April 2022 to October 2025, nearly a hundred publications, audio pieces, and video materials were prepared within the project. The main work on it is carried out by journalists with The News of Azov Region project of RFE/RL's Ukrainian Service, who have become chroniclers of the war by documenting war crimes through direct communication with victims. The study is of practical value because the analyzed experience of RFE/RL's Ukrainian Service may be useful for Ukrainian media as an example of implementing similar projects that consistently expose the system of war crimes committed by the occupiers. This scholarly study is the first to examine the uniqueness of the “Filtration” project, which, if necessary, can also be used as factual material in criminal proceedings for crimes committed against the Ukrainian people and the Ukrainian state.

Key words: “Filtration” project, RFE/RL's Ukrainian Service, journalistic investigation, documenting, war crimes.

Постановка проблеми. Війна Росії проти України стала найбільшим за масштабами військовим конфліктом у світі за останні 80 років. Попри величезні втрати особового складу, яких зазнає армія агресора, з українського боку, окрім військових, гинуть

десятки тисяч цивільних. Росіяни повністю знищують міста й села на Сході та Півдні України, з початку повномасштабного вторгнення постійно бомбардують цивільну та критичну інфраструктуру Української держави. Особливо активізувалися масовані

обстріли й тотальне знищення електро-, газота теплопостачання в тривалі, суворі морози зимою 2025–2026 років. Окремою складною проблемою є численні факти жорстоких катувань росіянами українських військових і цивільного населення. У цьому контексті Українська держава скерувала матеріали щодо визнання російських військових злочинів такими, що мають ознаки геноциду, до міжнародного суду ООН, де згодом розпочався розгляд цієї справи.

Для того щоб міжнародне юридичне правосуддя ухвалило рішення на користь України, необхідно формувати вагому доказову базу, ретельно документуючи злочини російських окупантів. Цю роботу в Україні здійснює цілий ряд офіційних структур: офіс Генерального прокурора, СБУ, Національна поліція, ДБР, Мінреінтеграції, численні правозахисні й громадські організації та міжнародні партнери. Також злочини росіян фіксують і розслідують українські журналісти. У зв'язку з цим вивчення всіх аспектів їхньої діяльності є актуальним питанням сучасних наукових студій, зокрема в галузі соціальних комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості документування журналістами воєнних злочинів російської армії на території України, статус медійника як комуніканта та його професійні орієнтири розглядає у своїх наукових публікаціях А. Червінчук [12]. Роботу журналістів зі свідками та жертвами воєнних злочинів, суворе дотримання етичних принципів в оприлюдненні чутливої інформації з'ясовує В. Улибін [11]. Діяльність вітчизняних журналістів під час війни також аналізують Н. Зражевська та В. Заїка [6], акцентуючи увагу на трансформації роботи медійників, де головними стали питання особистої безпеки, дотримання воєнної цензури, боротьби з дезінформацією, а також етичні дилеми у фіксації та оприлюдненні травм і трагедій постраждалих українців. Ці науковці також відзначають, що журналісти зчаста працюють в умовах постійної загрози для життя, їм доводиться балансувати між потребою якомога повніше інформувати суспільство та недопущенням розголошення воєнної таємниці.

Злочини російських окупантів – викрадення дітей, мародерство, численні убивства та катування українських цивільних громадян і військовослужбовців – постійно фіксують та аналізують у своїх наукових роботах вітчизняні історики та юристи. 34 громадські організації України ще на початку повномасштабної війни, 2022 року, створили

окрему коаліцію документування воєнних злочинів «Україна. П'ята ранку/Ukraine. Five AM Coalition». Важливим елементом роботи журналістів у цьому напрямку є посібники для журналістів із розслідування та документування воєнних злочинів, з якими можна ознайомитись у вільному доступі в мережі «Інтернет» (напр.: [7; 8] та ін.).

Водночас, існує потреба у висвітленні та науковому аналізі окремих проєктів українських редакцій, головна мета яких – фіксація та документування злочинів російських окупантів. З огляду на сьогоднішній історичну перспективу оцінки та відповідальності агресора за розв'язану війну робота вітчизняних журналістів є надзвичайно важливою.

Мета статті – проаналізувати проєкт «Фільтрація» української редакції радіо «Свобода» як зразок послідовної, багаторічної підготовки матеріалів, у яких зафіксовано численні випадки вбивств і катувань цивільного населення та полонених військовослужбовців на тимчасово окупованих Росією територіях Півдня України.

Виклад основного матеріалу. Відразу після повномасштабного вторгнення журналісти різних українських медіа розпочали фіксувати численні злочини, що їх здійснюють російські окупанти. Вони також проводять власні розслідування, під час яких встановлюють імена та прізвища конкретних злочинців, котрі брали чи беруть участь у грабуванні мирного населення, катуванні цивільних і військових, убивствах, що має всі ознаки геноциду українського народу.

Департамент правосуддя Медійної ініціативи за права людини (МІПЛ), проаналізувавши офіційну інформацію, оприлюднену Генеральною прокуратурою України (ГПУ), із 24 лютого 2022 року до кінця вересня 2025 року серед 975 проваджень, за якими вже оголошено підозри, виокремив п'ять найпоширеніших воєнних злочинів, учинених російськими окупантами: незаконне позбавлення волі, затримання й насильницькі зникнення (472), катування та інше жорстоке, нелюдське або принизливе поведіння (446), утримання в неналежних умовах у в'язницях чи колоніях (327), убивства цивільних і військовополонених (182), пограбування цивільних (137). А. Рассамахіна, юристка та експертка МІПЛ з міжнародного гуманітарного права, відзначає, що зчаста в більшості підозр ідеться про вчинення кількох злочинів одночасно і, хоча підозрювані належать до різних підрозділів та родів військ, способи катування українців повністю збігаються,

навіть питання під час допитів ставляться однакові: «це свідчить про те, що воєнні злочини російських військових в Україні – це не результат дій окремих людей, а принцип роботи всієї армії, що виступає ніби один колективний злочинець» [9].

Підозри, оголошені ГПУ російським військовим, – це лише мізерна частина від загальної кількості злочинів, які вони здійснили та продовжують чинити під час війни.

Величезну роботу зі встановлення імен, фіксування та документування злочинних дій окупантів постійно проводять українські журналісти. Як приклад можна назвати журналістські розслідування редакцій «Слідство. Інфо» (документальний фільм «Він Теж: історія українських чоловіків, скривджених росіянами»), The Kyiv Independent (документальний фільм «Діти для Путіна»), «Гвара Медіа» (документальний фільм, створений спільно з британськими журналістами, про поховання розстріляних українців біля Ізюма), «Схеми/радіо Свобода» (документальне розслідування «Секретна флешка окупантів»), «Суспільне» (документальний фільм «Щоденник вцілілої») та багато ін.

Власні розслідування проводять також окремі журналісти. Один із найяскравіших прикладів такої роботи – документальний фільм української редакції радіо Свобода «Буча. Яблунська», що отримав нагороду від Асоціації міжнародних мовників (The Association for International Broadcasters) 2025 року в номінації за найкраще розслідування. Це третій фільм про трагедію в Бучі, автором яких є журналіст Д. Джулай.

Українська редакція радіо «Свобода» з 2022 року також розпочала власний проєкт, метою якого є постійний збір інформації та фактів про злочини росіян передовсім на окупованих територіях Півдня України. Назва проєкту – «Фільтрація». Він відрізняється від окремих журналістських розслідувань тим, що матеріали для його поповнення з'являються систематично. Так, до жовтня 2025 року в межах проєкту «Фільтрація» було підготовлено близько ста публікацій, аудіо- та відеоматеріалів. Назва проєкту також не випадкова. Правозахисна організація Human Rights Watch заявила, що Російська Федерація постійно порушує закони війни. Співавторка звіту, підготовленого організацією, де зафіксовано численні злочини російської армії передовсім щодо цивільного населення, старша дослідниця криз та конфліктів Б. Вілле наголошує: «Тисячі українських громадян також піддалися формі обов'язкової, каральної та

насиленої перевірки безпеки, яка називається «фільтрацією» [16]. 2022 року, як заявили дослідники Єльського університету на основі аналізу відкритих джерел, лише на території Донецької області росіяни створили 21 фільтраційний табір. США звинуватили Росію в примусовому переміщенні 1,6 млн українців до фільтраційних таборів. Тодішня посол США в ООН Л. Томас-Грінфілд на засіданні Ради Безпеки ООН заявила: «Примусове переміщення або депортація осіб, які перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупанта... є військовим злочином» [10].

Для «Фільтрації» матеріали готували переважно журналісти проєкту української редакції радіо «Свобода» – «Новини Приазов'я». 2025 року вони оприлюднили дані, над якими працювали журналісти-розслідувачі з різних вітчизняних і закордонних медіа, згідно з якими росіяни систематично застосовують тортури у 29 місцях утримування українців. 18 із них розміщені в Росії, 11 – на тимчасово окупованих територіях. Загалом там перебувало близько 18 тис. людей. Розслідування було побудовано на 50 інтерв'ю, проведених з тими, хто повернувся з російського полону, а також із родичами тих, хто там ще перебуває. Інформацією поділилися також росіяни, співробітники в'язниць, які звільнилися з роботи через те, що вони бачили. Загалом було зафіксовано 695 окремих форм тортур, які застосовуються до українських в'язнів. Журналісти назвали цей свій спільний проєкт «Вікторія» як данину пам'яті журналістки Вікторії Рошиної, яку було закатовано в російському полоні. Загалом, журналістам стало відомо про 186 місць несвободи, де утримують українських полонених: «Це практично вся територія Росії» [4].

І це лише офіційні місця позбавлення волі, де утримують українців. Як наголошують журналісти, більшість таких в'язниць є тимчасовими. Це підвали житлових або адміністративних будинків, приміщення шкіл і заводів, військові казарми та поліцейські відділки. Тому їхня кількість не піддається жодному підрахунку. Фактично більшість із них – це катівні, де окупанти застосовують жорстокі тортури як до цивільних людей, так і до військовослужбовців.

У проєкті «Фільтрація» журналісти української редакції радіо «Свобода» ретельно документують свідчення українців, які пережили окупацію, ув'язнення, катування. Вони, представники різних соціальних прошарків, свідчать про злочини росіян.

Для прикладу розповідь звичайної маріупольки Олени Абрамової, що мешкала поруч із розбомбленим російською авіацією Драматичним театром, якій вдалося дивом разом з дочкою та онукою вибратися з блокадного міста, уникнувши фільтрації: «ухвалила рішення, що я втратила страх – буде, що буде» [14]. І це одна із «щасливих» історій. Натомість мешканка Херсону Ольга Черняк провела в російському полоні 280 днів і розповіла про нелюдські умови утримання та жорстоких знущань. Після того як її змусили бути свідком катування чоловіка та 19-літнього сина, жінка повністю посивіла [15]. Священник ПЦУ, протоієрей Сергій Чудинич із Херсону, залишився в окупації, був викрадений росіянами і через відмову щодо співпраці підданий жорстоким тортурам [2]. Про жахи перебування в російському полоні також детально розповів перший заступник міського голови Енергодара Іван Самойдук, що провів у в'язниці 333 дні [13]. Окрім нього, у полоні окупантів перебувають ще десятки представників місцевого самоврядування різних рівнів. Деякі з них загинули в полоні, як міський голова Дніпрорудного Запорізької області Євген Матвєєв, що очолював народний спротив і був закатований. Або ж міський голова Херсону Ігор Колихасєв, якого окупанти викрали в червні 2022 року. З того часу його перебування фіксували в різних тюрмах окупованого Криму та Росії. Його доля дотепер залишається невідомою.

Страшним свідченням жахливих катувань у російських тюрмах і колоніях на окупованій території є також розповіді українських військовослужбовців. Зокрема, розмова із засудженим окупантами до 25 років ув'язнення азовцем Геннадієм Харченком, що брав участь в обороні Маріуполя і один з небагатьох вижив після вибуху у «бараку – 200» в Оленівці, отримавши важкі опіки другого ступеню [1]. Свідчення про нелюдські катування майора морської піхоти Сергія

Смирнова, який перебував у полоні з квітня 2022 року до вересня 2024: «Просто б'ють, калічать людей чисто для своєї втіхи» [3].

У переліку документування фактів злочинів окупантів у межах проєкту «Фільтрація» журналісти української редакції радіо «Свобода» також оприлюднили численні свідчення про викрадення і вивезення на територію Росії дітей, катування та розстріли поліцейських, військовослужбовців, цивільного населення, зокрема журналістів, представників влади різних рівнів, підприємців, громадських активістів. Урешті весь проєкт «Фільтрація» є одним загальним документом, який за потреби можна використовувати для кримінальних проваджень за скоєні злочини проти українського народу й держави.

На кінець 2025 року, за інформацією Офісу Генерального прокурора, потерпілими від воєнних злочинів в Україні визнано 253 382 особи [5]. Проєкт «Фільтрація» української редакції радіо «Свобода» в цьому контексті – частина масштабної роботи для покарання винуватців злочинів у майбутньому.

Висновки. Дослідження виявило, що робота українських журналістів щодо документування та розслідування воєнних злочинів росіян надзвичайно важлива щодо здійснення справедливого правосуддя для всіх жертв окупантів. Особливе значення у зв'язку з цим має тривалий медійний проєкт «Фільтрація» української редакції радіо «Свобода», що, разом з іншими журналістськими розслідуваннями, не лише розкриває механізми скоєння злочинів, але й послідовно фіксує їх на певній території. Також варто наголосити, що такі масштабні, системні проєкти, як «Фільтрація», є яскравим прикладом складної та послідовної медійної роботи. Вони мають значну суспільну вагу та можуть стати об'єктом вивчення в майбутніх комплексних наукових розвідках як медіадослідників, так і юристів, істориків і психологів.

Література:

1. Бадюк О. Вижив у «бараку-200» в Оленівці. Інтерв'ю з «азовцем» Геннадієм Харченком після російського полону. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-hennadiy-kharchenko-azovets-vyzhyv-v-olenivtsi-u-poloni-rosiyi/33238554.html> (дата звернення: 11.02.2026).
2. Бадюк О. «Роздягнули, поставили на коліна і сказали, що згвалтують»: священник з Херсону розповів про російську окупацію та полон. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazov-a-povnyu-tortury-rosiys%CA%B9kykh-okupantiv-interv-yu-svyashchenyk-chudynovych/33048611.html> (дата звернення: 11.02.2026).
3. Бадюк О. «Цькують собаками, годують відходами, калічать для втіхи». Свідчення морпіха про полон. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-svidchennya-morpiha-pro-polon/33203465.html> (дата звернення: 12.02.2026).
4. Бадюк О. «695 форм тортур, 186 місць утримання»: розслідувачі дізналися, де катують українських полонених». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-kativni-v-okupatsiyi-novi-fakty-ta-svidchennya/33413544.html> (дата звернення: 09.02.2026).

5. Воєнні злочини Російської Федерації проти України: шляхи до справедливого покарання винних – дослідження. URL: <https://www.helsinki.org.ua/publications/voenni-zlochynu-rosiyskoi-federatsii-proty-ukrainy-shliakhy-do-spravedlyvoho-pokarannia-vynnykh-doslidzhennia/> (дата звернення: 12.02.2026).
6. Зражевська Н., Заїка В. Як змінилася робота українського журналіста під час війни. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/262> (дата звернення: 06.02.2026).
7. Посібник для журналістів зі збору та фіксації інформації про міжнародні злочини. URL: <https://irrp.org.ua/dokumentuvannya-mizhnarodnyh-zlochyniv-prezentuyemo-posibnyk-dlya-zhurnalistiv/> (дата звернення: 06.02.2026).
8. Посібник журналіста з розслідування воєнних злочинів. URL: https://gijn.org/wp-content/uploads/2023/11/Ukrainian-ebook-War-Crime-Guide_2024_18_03.pdf (дата звернення: 06.02.2026).
9. Расулова О., Рассмахіна А. П'ять найпоширеніших злочинів росіян в Україні – іконографіка МПІЛ. URL: <https://mipl.org.ua/pyat-najposhyrenishyh-zlochyniv-rosiyan-v-ukrayini-infografika-mipl/> (дата звернення: 08.02.2026).
10. США і ООН вимагають доступу до російських фільтраційних таборів. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ssha-oon-filtratsiini-tabory/32023837.html> (дата звернення: 09.02.2026).
11. Улибін В. Етичні принципи журналістики в оприлюдненні матеріалів про жертв війни. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/324> (дата звернення: 06.02.2026).
12. Червінчук А. Журналіст в умовах війни: статус комуніканта та професійні орієнтири. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/part_2/40.pdf (дата звернення: 06.02.2026).
13. Янковський О. «Тримають і катують в «ямах»: заступник міського голови Енергодару про російський полон». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovya-enerhodar-rosiyskuu-polon-samoxyduuk/32343605.html> (дата звернення: 11.02.2026).
14. «Я просто втратила страх». Історія жительки Маріуполя, якій вдалося виїхати, уникнувши «фільтрації». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovya-mariupol-filtratsiya/31819428.html> (дата звернення: 11.02.2026).
15. «Я чула, як катують мою дитину». Херсонка розповіла про 280 днів російського полону. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovya-katuvannya-zhytelka-khersona-pro-rosiyskuu-polon/32639254.html> (дата звернення: 11.02.2026).
16. HRW звинувачує Москву в «примусовому вивезенні» українців до Росії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/hrw-moskva-prymusove-vyvezenni-ukrayintsi/32013806.html> (дата звернення: 09.02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 08.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026